

TEOLOGIJA I PRIRODOSLOVNA ZNANOST

Ante Kusić, Split

1. JEDAN LOGIČKI IZVOD

U ovom prikazu nastojat ćemo pokazati kako se, na jedan ili drugi način, današnji misaoni "putovi k Bogu", unatoč raznolikim polazištima o "*uvjetovanoj evoluciji*" svijeta (koja isključuje "spontanu evoluciju" kao logičku proturječnost), mogu obuhvatiti u zaključak koji bi glasio ovako: Sve što evolucijski prelazi, kao stanoviti "*ontički prirast*", iz određenog "ne biti" u određeno istolinijski konkretizirano "biti", vrši taj prijelaz uz pomoć nekoga ontički Većeg i od sebe različenog Biti (=Bitka); inače bi trebalo prihvatiti mogućnost *kontradiktornog zbivanja*, da iz ontičkog "ništa" ili neke ontičke "manjkavosti" može, i to samo po sebi, nastati sasvim konkretno ontičko "nešto" ili ontički "višak" (= prirast!).

A iskustveni svijet, ili priroda, sastoji se isključivo od stvari ili *bića* koja su kao "*ontički prirasti*" (evolucijska "sređenost" u odnosu na "kaos", ontičko-evolucijski "život" u odnosu na "ne-život", "pamet" u odnosu na evolucijska ostvarenja "bez pameti", "svijest" u odnosu na evolucijsko stanje "bez svijesti", fizikalna "entropija"/=hod prema "toplinskoj smrti svemira"/ u odnosu na evolucijsko-biološku "sintropiju" /=stvarni razvoj prema sve "šarolikijoj razgranatosti života", itd./) *nastala takovim* evolucijskim prijelazima iz određenog "ne biti" u određeno i istolinijski konkretizirano "biti"; inače bismo trebali zanijekati očevitost evolucije svijeta.

Dakle, postoji jedan Bitak koji je ontički Veći i različan od svijeta, a mi vjernici dajemo mu ime B o g. Zašto ne?

2. NEKE MOTIVACIJE IZ FILOZOFIJE RELIGIJE

S nakanom upozorenja na opravdanost takva zaključka ovdje bih htio, bez iscrpnijeg obrazlaganja, spomenuti nekoliko današnjih načina temeljenja spoznaje Boga.

Jedan od njih nazivamo "*antropogenetski put*", iz unutarnje usmjerenosti našeg "Imati" prema jednome dubljem "Biti". Tako npr. filozofa Josepha Maréschala vodi transcendiranje naših spoznaja s razine empiričkoga "imati" prema razini samoga Apsolutnoga "Biti", i to kroz nezaustavljivi "*dinamizam shvaćanja*".¹ Mauricea

¹ *Filozofija u susret teologiji*, FTI, Zagreb 1989; vidjeti prilog: Ante Kusić, *Misaono temeljenje spoznaje Boga - danas*, str. 99-132; navod pod bilješkom - str. 101 (J. Maréchal).

Blondela vodi u istome smjeru *dinamizam htijenja*: voljni dinamizam čovječje "akcije", kao nezaustavljiv, po sebi je stanovito "*htijenje Beskonačnoga*".² Profesora O. Urbacha vode sve dalje do samog Stvoritelja tri funkcije prirode: *funkcija draži*, ukoliko nas priroda ispunja veseljem i udivljenjem; *funkcija razočaranja*, ukoliko doživljavamo njezine nedostatke, do demonizma; *funkcija vođenja Dalje*, ukoliko - primjereno dubljim razmišljanjima, zbog razočaranja u raznim oblicima od samoga "imati" - težimo prema "vani" iz svijeta, u smjeru "*Nadnaravi*", jer nijedno "stvorenje nije sami Stvoritelj".³ Po Karlu Rahneru, čovjek ima stanovito *iskustvo Boga*, i to u onome "skrivenom *Naprama* (Worauhin) našeg iskustva *bezgraničnosti dinamike spoznajnog duha i slobode*"; tu je Bog naslućen pod izrazom "*Apsolutna Budućnost*".⁴

Drugi način temeljenja spoznaje Boga danas možemo nazvati "*kozموgenetski put*", iz razlikovanja između "Biti" i "Nastajati". Tako, npr. prema Teilhardu de Chardinu nikako nije prihvatljivo samo "prirodno" tumačiti prirodu, nego njezinu evoluciju (= "tapkanje" razvoja svijeta uz svrsishodno vođenu liniju "*dirigiranog slučaja*"), odnosno njezinu "radijalnu energiju" (lat. radius = zraka; dakle: "energija koja zrači nova bića"), s kojom se unutar prirode stvaraju uvijek nove "emergencije" ili *nova bića*, nužno je uključiti Boga kao "samodostatno", "ireverzibilno" i "posvuda nazočno" *Prvo Biće* (Alfa) i *Posljednji cilj* svih evolutivno nastalih bića ("Točka Omega").

Treći način možemo nazvati "*prirodo zakonski put*", iz "zakonitosti" procesa u svijetu. Tako već, prema našem Ruderu Boškoviću, samo "prirodno" tumačenje prirode i zakona u njoj bilo bi protivurjeđe, jer bi tu onaj *beskonačno vjerojatniji kaos* materijalnih "točaka" bio uzrokom *beskonačno nevjerojatnog reda* ili rasporeda među tim "točkama".⁵ U naše vrijeme, profesor teorijske fizike pri sveučilištu u Zürichu, Walter Heitler misli ovako: "U prirodi gospodari Mudrost" skupa s "vrhunskom umjetnosti", pa to dvoje, "mudrost i umjetnost", jednoznačno upućuju na "Stvarateljsku silu, koja mnogo nadilazi ljudsku moć".⁶

Četvrti način misaonog temeljenja postojanja Boga, danas, možemo nazvati "*fidegenetski put*", koji se sastoji u praksi kršćanskog življenja. Taj je put posebno prisutan u suvremenoj

² Nav. dj., str. 102 (M. Blondel).

³ Nav. dj., str. 104 (O. Urbach).

⁴ Nav. dj., str. 104-106 (Karl Rahner).

⁵ Nav. dj., str. 116-117 (Ruder Bošković).

⁶ Nav. dj., str. 121 (Walter Heitler).

"političkoj teologiji". Tako, npr. Hans Gerd Janssen govori: "Teologija je teorija prakse ako proizlazi iz prakse Isusa i onih koji njega slijede, te ako uvodi i druge ljude u njihovu praksu - u uvjetima koji se mijenjaju. Ona, ta teorija prakse, biva teodicejom (=dike tou Theou, grč. =opravdanje Boga) ...ako ona, u uvjetima pojačanog iskustva patnje, tj. takova sudbonosnog gospodarenja poviješću da se sakriva zbiljnost Boga nastoji braniti govorenje o Bogu Stvoritelju i zasnovati *solidarnu praksu* protiv smišljenih planova (die Rationalität) o gospodarenju jednih nad drugima, kao i protiv zadovoljavanja besciljnih i bezgraničnih prohtjeva".⁷ Naglasak je stavljen na solidarnu aktivnost, i to "u ime Boga"!

Peti način misaonog temeljenja postojanja Boga možemo nazvati "*fiducijalistički put*", ukoliko se tu polazi od potrebe za povjere-njem (fiducia, lat.=povjerenje) u zbiljnost. Tako, npr. Hans Küng, suprotstavljajući se *nihilizmu* kao konsekvenciji ateizma, izriče svoj "Da!-za zbiljnost" (Ja zur Wirklichkeit!). Taj "Da" uključuje "povjerenje u zbiljnost", i to u smislu: "kao životni zadatak", "kao bazu znanosti", "kao bazu etike", i kao bitni motiv za "religiozno vjerovanje". Iz potrebe tog "povjerenja" izlazi i Küngov "Da! - Bogu" (Ja zu Gott) i "Da! -kršćanskom Bogu". To da "*Bog jest*" - "može se prihvatiti *samo* u određenom *povjerenju*, utemeljenom u samoj zbiljnosti".⁸ Bog bi bio *Pratemelj* svake zbiljnosti! "Ako *Bog postoji*, onda stvarnost koja lebdi između 'biti' i 'ne biti', ne bi u konačnici bila stavljena u sumnju kao ništavilo. Zašto? Bog bi onda bio *sami Bitak* (Sein-Selbst) *svake stvarnosti*".⁹ Bio bi, nadalje, "*Temelj*, oslonac i zadnji cilj *čovječjeg opstanka*", "prvi Uzrok mog života", "konačni *smisao*" mog života, "obuhvatna *nada* mog života", te za čovjeka - kao jednu od pojava u svijetu - "*sami Bitak* i *čovječjeg života*". "Onaj tko reče Bogu 'Da', taj može svoje 'Da' temeljiti na zbiljnosti. Koliko god je takav 'Da' stanovit dar, toliko je on ipak intelektualno utemeljen. Kao što u svakom ljudskom susretu postoji stanovit riskantni predujam povjerenja koji se potvrđuje u naknadnom iskustvu, tako je to i u racionalno zajamčenom 'Da' Bogu...".¹⁰

Protivno tome, ateist, koji svoj ateizam uzima ozbiljno, ne može odgovoriti na Kantova pitanja: "Što možemo znati? Što trebamo činiti? Čemu se smijemo nadati?". Ateist ne može odgovoriti na pitanja: Zašto uopće nešto radije jest nego da ga nema? Čovjek, -

⁷ Nav. dj., str. 123-124 (H. G. Janssen, branilac političke teologije).

⁸ Nav. dj., str. 126 (Hans Küng).

⁹ Nav. dj., str. 127-129 (Hans Küng).

¹⁰ Nav. dj., str. 127, passim.

posebno! Zašto i kome smo konačno odgovorni za svoje djelovanje? Što i tko u zadnju ruku zaslužuje prezir, a što i tko ljubav? Zašto smo uopće na Zemlji kad već smrt sve čini besmislenim, i što nam naočigled smrti daje snagu za život i snagu za umiranje? - Prihvaćanje vjere kao "povjerenja u Boga", u životnoj praksi, ima prednost pred ateizmom jer ono daje odgovor na sva takva pitanja. U prihvaćanju vjere kao "*povjerenja u Boga*", nastavlja Küng, "očekuje se od čovjeka: otvaranje prema zbiljnosti, odgovaranje na njezin poziv i zahtjeve, prihvaćanje njezina identiteta, smisaonost i vrednovanje, priznavanje njezina... 'posljednjega' i 'prvog' Temelja, Uporišta i Cilja".¹¹ Küng se osvrće i na Kantovo učenje o nespoznatljivosti "noumena", tj. "stvari u sebi" (dakle: i postojanja Boga!), i spoznatljivosti samo "fenomena", tj. "stvari za nas" (dakle: svaka je spoznaja samo subjektivna, antropološka tvorba, pa tako i naša spoznaja Boga!). Küng ispravlja takvo shvaćanje pozivajući se na dostignuća suvremene fizike, ukoliko ona zahtijeva "dijalektički" pristup proučavanju zbiljnosti: "Zbiljnost je ...međuovisnost događanja, u kojem su objekt i subjekt jedan s drugim isprepleteni na način izmjeničnog uvjetovanja: subjekt biva određenim od objekta isto toliko koliko on, subjekt, određuje sami objekt. To događanje predstavlja proces čija je temeljna značajka *dijalektika*...".¹² Drugim riječima: bez subjektivnog osjetilnog organa jezika ne bi bilo 'slatkoće', šećera, ali, također, ne bi bilo subjektivnog doživljaja '*slatkoće, pomoću jezika*', kad ne bi bilo odgovarajuće "objektivnosti" ugljičnih hidrata životinjskog ili biljnog podrijetla koji izazovu podražaj jezika. Kako se meni čini, tu se radi o novijoj i možda, danas, prikladnijoj varijanti stare "*analogia entis et cognitionis*" (=analogija između bitka i spoznaje), po kojoj su već stari i srednjovjekovni teolozi označavali neizjednačenost između ljudskog izričaja i ontičkog sadržaja raznih entiteta, posebno onih o Apolutnom Bitku, tj. Vječnom i Neizmjernom *Bogu*, dozivajući u pamet ljudima da pojmovi i riječi o Bogu nisu ni istoznačne ni potpuno raznoznačne, nego samo *analogne* - kad ih upotrebljavamo u nastojanju da "Misterij" vjere ponešto približimo čovječjem intelektu, jer na raspolaganju ni nemamo neku drugu bolju spoznajnu moć. U takvom kontekstu, gledano u cjelini, vjera je - prema Küngu - konsekvencija "povjerenja" u "zbiljnost svijeta i čovjeka", i preko toga u njihov "Pratemelj", "Praoslonac" i "Posljednju Svrhu".

U tome svemu, međutim, *Bog* ne treba biti shvaćen "ni kao personalan", "ni kao apersonalan", nego "kao transpersonalan".¹³

¹¹ Nav. dj., str. 128.

¹² Nav. dj., str. 129.

¹³ Nav. dj., str. 127-129, passim.

3. JEDNO PROTIVLJENJE I ODGOVOR

Naš fizičar dr. Ivan Derado (München) napisao je ne baš davno¹⁴ neobičnu misao, kako bi u današnjoj teologiji, zbog zaštite čovječanstva i "sestre majke Zemlje" od ekološke zatrovanosti, bio potreban stanovit "doctor ecologicus", u stvari - kao zamjena za Tomu Akvinskog (13. stoljeće), koji je bio nazvan "doctor angelicus".¹⁵ Isti cijenjeni fizičar, nekoliko mjeseci kasnije,¹⁶ piše kako u "prvobitnom prasku" - po kojem je nastao današnji svemir - "nije ugrađen Logos, nego Kaos bez nekog programiranog koda",¹⁷ te kako "teologija i znanost imaju nekontinuirani prijelaz".¹⁸ Dr. Derado, doduše, inzistira na metodološkoj različitosti znanosti i teologije, ali nadodaje: "koje u konačnici nemju zajedničke točke". Sve bi to, čini se, trebalo u konačnici značiti da se sadržaji vjere i umsko-znanstvenih dostignuća ni na koji način i ni u kakvoj uriječenosti (npr.: Vjerujem u Boga Oca, svemogućeg Stvoritelja neba i zemlje...!), čak ni u analognoj logičkoj supoziciji, ne mogu upotrebljavati. Ali, unatoč tome, dr. Derado kaže kako je "znanost - baza tehničkog napretka, a religija baza etike".¹⁹ Međutim, s obzirom na pitanja religije, to bi onda značilo da je "baza etike" nekakva vjerska *apsolutna Neodređenost*, a ne nikakav Bog, s - barem donekle - također *umno* (intellectus, od "intus legere", tj. čitati "iznutra" među redovima!) naslutljivim atributima svemogućosti, sveznanja, vječnosti, posvudnosti, itd., kako se to već u filozofiji i psihologiji religije stoljećima govori, i to u nadahnuću prve biblijske rečenice: "U početku stvori Bog nebo i zemlju" (Post 1,1). Dalje, kaže dr. Derado, kako "znanstveni teološki dokazi egzistencije Boga" služe za to da "ideologiziraju i razvodnjavaju Misterij".²⁰

Sve bi to, kako izgleda, na kraju vodilo do zaključka kako nema nikakve mogućnosti ni potrebe govoriti o "*vjerodostojnosti*" vjerovanja u Boga (credibilitas credentitatis!). Dalje se kaže kako je "naivan pokušaj" nekih teologa "služiti se vjerom nekih znanstvenih korifeja kao dokazom povezanosti nauke i religije".²¹ Unatoč tim

¹⁴ *Crkva u svijetu* (dalje skraćeno CuS), Split 1992, br. 3, str. 170.

¹⁵ Nav. dj., str. 167-170.

¹⁶ CuS, 1993, br. 2, str. 195-199.

¹⁷ Isto, str. 195. Iz samoga teksta nije posve jasno da li je to misao koju je izrekao filozof Hans Jonas, ili je to tvrdnja koju zastupa fizičar Ivo Derado. Nama se čini da Ivo Derado zastupa tu tvrdnju.

¹⁸ Nav. mj.

¹⁹ CuS, 1993, br. 2, str. 195.

²⁰ Nav. dj., str. 196.

²¹ Nav. dj., str. 197.

navedenim postavkama, dr. Derado spominje sa simpatijom kardinala Baroniusa, dobrog prijatelja Galileja Galileji, kojega je učiteljstvo Katoličke crkve godine 1632. osudilo i papa Ivan Pavao II. 31. listopada 1992. "rehabilitirao". Dr. Derado navodi Baroniusove riječi: "Cilj je Duha Svetoga, da nam pokaže put u nebo, a ne putove nebeskih tijela!".²² Ja mislim, ipak, da je Baronius, kao učeni kardinal, znao za Pavlovu misao kako "vjera" treba da bude, uz ostalo, također "rationabile obsequium (=razumska poslušnost)", pa je i preko zakonitosti na "putovima nebeskih tijela" dolazio na "put u nebo", tj. do Boga kao Zakonodavca. Međutim, barem kako se meni čini, cjelokupna impostacija problema "vjera i znanost", o čemu govori dr. Derado, a trebalo bi zapravo reći "vjera i razum", ta impostacija ostaje nedorečena, zbunjujuća i problematična. Idimo redom!

a) "*Doctor ecologicus*" - da; "*doctor angelicus*" - ne!

Ali, kako to? Toma Akvinski, "doctor angelicus", razumskim je razlozima branio opstojnost Boga u ontološkom smislu te riječi, dakle "Deum ontologicum". Suprotno tome, "doctor ecologicus" smio bi prihvatiti samo nekakvog čisto antropološki smišljenog "deum ecologicum", nekakvu otprilike halucinogenu ideju koja bi praktično služila samo za pojedina etička, recimo, "osiguranja". Tu, međutim, dolazimo u najpovoljnijem slučaju do Voltaireove pozicije: "Kad Bog ne bi postojao, trebalo bi ga izmisliti", zbog zaštite etičke odgovornosti i odlučivanja. Osobno, Voltaire međutim nastavlja: "Ipak, on postoji! To nam dovikuje čitava priroda!" Međutim, kad bismo doista morali ostati pri samome "deus ecologicus", bez onoga "Deus ontologicus", bez sumnje bi uvjerljivijim postalo ovakvo zaključivanje: Ako Boga nema, sve je dozvoljeno (Dostojevski); a Boga nema, jer bi on tada spriječavao postojanje slobode (J. P. Sartre); dakle, sve je dozvoljeno (Anthropos: metron panton! Čovjek: mjerilo svega! - Stravično i privlačno?!).

b) "*Nije ugrađen Logos, nego Kaos bez programiranog koda!*"

Zar se onda ne nameću pitanja: *otkuda* naknadni Logos zakonitosti procesa u prirodi, uz općenitost početnog Kaosa u "prvobitnom prasku"? Zašto se ne bi smjelo iz "zakonitosti u procesima prirode" zaključiti na *Zakonodavca* cjeline zakona, od kojih one pojedinačne kompetentno istražuje samo prirodoslovna znanost, dok teologija i filozofska misao, također služeći se

²² Nav. dj., str. 199.

intelektom (intus legere = čitati među redovima) - jer nikakva drugog sredstva spoznaje *odnosa* među raznim bićima ni nemamo - nastoje doći do Zakonodavca cjeline znanstveno-matematičkih modela i zakona, koji u svakom slučaju tek parcijalno objašnjavaju naša osjetilna zapažanja. Međutim, ovo treba objasniti: *pojmovne* spoznaje intelekta, po svome logičkom opsegu i sadržaju, *šire* su od samih *osjetilnih* doživljaja i *percepcija*. Tako npr. matematički izraz $2+3$ nema osjetilno ništa zajedničkog s izrazom 716-711, a čovječji intelekt, svojom pojmovnom spoznajom, ipak tu uočava "odnos *jednakosti*" (= 5). Taj je spoznajno daleko *širi*, i opsegom i sadržajem, jer ga je po opsegu moguće primijeniti na potpuno različite stvari (kuće, ljude, novce, krumpire, itd.), a po sadržaju na potpuno različite vrijednosne oblike (6-1, 49-44, 20:4, 1000:200, itd.). To vrijedi i za shvaćanje odnosa povezanosti na razini "zakon - zakonodavac".

Zbog toga, u kontekstima uočavanja *odnosa* između "zakona i *odgovarajućeg* Zakonodavca", povezuju i mnogi vodeći prirodoslovci samu prirodu s ontološkim postojanjem Boga. Tako npr. Friedrich Dessauer (1881-1963), njemački biofizičar, utemeljitelj rentgenske dubinske terapije i biologije kvanta, piše: "Ako je u zadnjih sedamdeset godina tako silovito prodrila u naše doba struja otkrića i pronasašća, to onda znači, da nam *Bog, Stvoritelj, glasnije, jasnije nego ikada* govori preko istraživača i izumitelja".²³ Pascual Jordan (1902 -1980), njemački fizičar, jedan od utemeljitelja mehanike kvanta, o istoj stvari govori ovako: "Moderni je razvoj otklonio ranije smetnje za usklađivanje prirodoslovne znanosti i religijskog shvaćanja svijeta"...²⁴"Moglo se doduše činiti, da je nada u novo usklađivanje religije i prirodoslovne znanosti preslaba, ako, u prirodnim procesima otkrivena, 'sloboda' vrijedi za atome i elektrone, dok za velika tijela, sastavljena od mnogih atoma, ipak ostaje na snazi stara predodžba o kauzalitetu. Ali se u ovim posljednjim godinama [pisano 1948! m.o.] počelo u istraživanja 'kvantne fizike' ugrađivati '*kvantnu biologiju*', koja je iz bioloških eksperimenata izvukla spoznaju, da su živi organizmi u svojim reakcijama dalekosežno ovisni o procesima najskrajnije finoće, tj. takve finoće, da se pritom radi čak o pojedinačnim reakcijama pojedinih molekula. To znači: takva ovisnost događanja života o 'upravljanim' procesima, koji kao takvi više ne podliježu kauzalitetu grubih fizikalnih tvorba, načelno izuzima biološke

²³ *GOTT existiert*, KJG - Königsbach, (D-6730 Neustadt 14), str. 4.

²⁴ Hubert Muschalek, *Gottbekenntnisse moderner Naturforscher*, 4. Aufl., Morus-Verlag, Berlin 1952, str. 24.

pojave iz potpunog [posrećenog, m.o.] mehaničkog kauzaliteta."²⁵ Jednostavnije rečeno: Posebnim zakonima "upravljani" procesi u razvoju živih bića, što ih je otkrila "kvantna biologija", uključuju postojanje umnog Zakonodavca-planera prirodnih zakona. Sada možemo razumjeti i Maxa Hartmanna (1876-1962), nestora njemačke biologije i direktora odjela za biologiju na Institutu cara Vilhelma, kad piše o odnosu prirodoslovne znanosti i vjere u Boga ovako: "Rezultati najrazvijenije prirodoslovne znanosti, fizike, ne stoje ni u najmanjoj suprotnosti s vjerom u Silu, koja stoji iza i iznad prirode te s njom upravlja. S pravom govori Max Planck o tome...: 'Ništa nas dakle ne spriječava, a naš nagon za spoznajom - težeći ka stanovitom sjedinjujućem pogledu na svijet - to i zahtijeva, da poistovjetimo jednu s drugom dvije posvuda djelatne a ipak tajanstvene Moći, tj. prirodoslovni red u svijetu i Boga vjere."²⁶ U sličnim kontekstima, definirajući znanost i vjeru kao "dva prozora na kući, kroz koje gledamo na Stvoriteljevu zbiljnost i na ograničenost njegovih stvorenja", Wernher von Braun (1912-1977), njemačko-američki fizičar i graditelj raketa, govoreći o tome kako se on ne plaši da će budući astronauti u svojim otkrićima izgubiti potrebnu ljudsku skromnost, naglašava ovo: "Beskonačno zvjezdano nebo ...bit će im uvijek opomena da postoji jedna Sila, koja je veća od pogonske snage njihovih raketnih brodova, da postoji jedan Duh, koji je veći nego hladni razum njihovih elektronskih računara, i da postoji jedna Nadsvjetska Moć, koja je veća od moći njihove vlastite nacije".²⁷ Bez obzira na to koji je korifej prirodoslovlja podvukao širinu intelektualnog uočavanja *odnosa* između dva entiteta, ovdje: entiteta "zakon" i "Zakonodavac", ta je širina i po logičkom opsegu i po sadržaju doista *veća* od širine same osjetilne percepcije kao pojedinačne konkretizacije nečega. Biva očitim da je ta *širina* doista tu, te da njezin čak i osjetilno fenomenski karakter ima svoju sasvim određenu "upravljenost" ("intencionalnost" pojmova, po Husserlovoj fenomenologiji) na odgovarajući ontički sadržaj. Naime, s obzirom na entitete "fenomen" (=bilo kakav "pojavni oblik") i "noumen" (=bilo koja "ontička stvarnost"), smije se motivirano reći "Kein Phanomen ohne Noumen" (=Nema fenomena bez noumena). Tome se onda može dodati: Teološki Pranoumen (Stvoritelj) i usvijetni - pomoću prirodoslovnih znanosti utvrđivani - osjetilni fenomeni *imaju kontinuiranu povezanost*, i to preko intelektualno shvaćene kate-

²⁵ Nav. dj., str. 55.

²⁶ Nav. dj., str. 138-139 (iz djela Maxa Hartmanna: *Atomphysik, Biologie und Religion*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1947, str. 42-43).

²⁷ Heinrich Fries, *Abschied vom Gott?*, Herderbücherei, 1968, str. 113.

gorije *odnosa* među raznim entitetima, kao npr. u entitetima "graditelj" i "zgrada", "pisac" i "književno djelo", "nastajanje" i "Uzrok", "otac" i "dijete". Logika naziva takve pojmovne parove "relacijski pojmovi", jer svaki od njih, sam po sebi, uključuje onaj drugi.

c) "*Znanost: baza tehnike, religija: baza etike!*"

Opet se neumoljivo nameće pitanje: je jednom normalnom, kritičnom, inteligentnom čovjeku moguće prihvatiti kao *bazu etike* (koja kadgod zahtijeva i žrtvovanje vlastitog života!) onu *apsolutnu Neodređenost* principijelnog *Misterija*, o kojemu nikakva filozofija ni "teologija" u stvari nemaju pravo reći ni jednu jedinu riječ što se upotrebljava u jeziku raznih znanstvenih disciplina. Naime, kako tvrdi dr. Derado, tzv. znanstveni teološki dokazi egzistencije Boga ideologizirali su i razvodnjavali Misterij, koji je zapravo esencijalni element prave religioznosti.

Na to bih ja dodao: "Misterij", o kojem se zaista ništa ne može reći, ne može se ozbiljno uzeti ni kao "baza etike", jer onda daleko privlačnijim i prihvatljivijim biva Horacijev "carpe diem" (=grabi trenutak), a "misterij" neka i dalje ostaje u svojoj misterioznosti. Ni prirodoslovci ne podnose onu krajnju "misterioznost" prirodoslovnih entiteta "materija" i "energija", pa su baš zbog toga puno dobrog i korisnoga otkrili i tehničkim napretkom proizveli.

Budući da ne postoje drugi "ljudski rječnici" za teološko uriječivanje "Misterija" entiteta religije, teolozi - služeći se jednim "ljudskim rječnikom" koji vrijedi i za upoznavanje prirodoslovlja - nastoje i same religijske entitete približiti ljudima. Inače bi čovjek, možda i zbog nekritičkog prihvaćanja "etičkih ideala", brzo upao u opasnu "frustraciju intelektualne zahtijevnosti". Zbog toga ono "teološko nastojanje" u pokušajima razjašnjavanja vjerskih Misterija o "odnosu zakona prirode i njihova Zakonodavca" treba smatrati barem toliko poželjnim i poštenim koliko i nastojanje prirodoslovaca da bi ljudi barem donekle shvatili "misterij" odnosa materije i duha, mase i energije unutar osjetilnog svijeta. Tako onda: donekle "dešifrirani" religijski misterij Boga može na nefrustrirajući način biti prihvaćen također kao "baza etike" i kao razlog kategoričkih imperativa etičnosti. Bez spoznajno motivirane "credibilitas (vjero-dostojnost)" ostaje religijska "credentitas (vjerovanje)" frustrirajuće obmanjivanje. Stoga i dokumenti za katolicizam iza Drugog, kao i onog Prvoga, Vatikanskog sabora ističu ovo: Po božanskoj Objavi "Bog hoće da očituje i priopći Samoga sebe i vječne odluke svoje volje koje se odnose na spasenje svih ljudi [dakle: *baza etike!* -m.o.]...Sveta sinoda priznaje da se 'Boga, počelo i cilj svih stvari,

može - svjetlom ljudskog razuma - sa sigurnošću spoznati iz stvorenih stvari' (usp. Rim. 1, 20);²⁸ [dakle: motiviranje vjerodostojnosti samog vjerovanja! - m.o.]. "Znanstveni teološki dokazi egzistencije Boga" ne služe za to da "ideologiziraju i razvodnjavaju Misterij (Boga)", kako to kaže dr. Derado, nego oni, s najpoštenijom nakanom teologa, služe za to da upozore vjernike, kao i one koji možda ne vjeruju, na vjerodostojnost vjerovanja.

d) "Put u nebo!" - da; "putevi nebeskih tijela" - ne!

Ali, *otkuda* ta koncesija? - kad je već "nebo", kao načelna neodredivost "Misterija", posve alogično i skupa s time intelektualno nedostižno, čak ni bilo kakvom pojmovno analognom supozicijom (kao npr. kod gledanja "slike" nekog čovjeka, unatoč tome što je ta "slika" samo par grama papira bez ičega živoga u sebi, dok je slikani "čovjek" živo i zdravo biće, s krvlju koja teče, sa srcem, plućima, bubrezima, itd. - što sve redom funkcioniра u ključanju života), niti po bilo kakvim "tragovima" Stvoritelja u njegovim stvorenjima u svijetu i Zakonodavca u zakonima što ih je On, Stvoritelj upisao u procese u prirodi. Čime, dakle, nekako označiti "put u nebo" - to je pitanje?! Halucinogenim utvarama "vjere"? Ludost! Profesionalnim izmišljotinama "teologa"? Zločin! Logičnim produblјivanjem pomoću zdrave pameti? Jedino pošteno - do stupnja dokle se može ići, prepuštajući ostalo u tajnovitost "Misterija" vjere - kad se već radi o Bogu, kao i fizike - kad se radi o "misterijima" u prirodi. "Današnja znanost znade da čovjek može ići prema Istini samo sukcesivnim približavanjem koje *neće* nikada *završiti*!" - ističe talijanski matematičar Severi, Einsteinov nasljednik u Francuskoj akademiji znanosti.²⁹ Pri kraju ove rasprave o temi "Teologija i prirodoslovne znanosti" slobodan sam iznijeti misao dvaju eminentnih fizičara! Max Planck misli ovako: "Obadvije: religija i prirodoslovna znanost - trebaju za svoj posao vjeru u Boga. Samo: za religiju stoji Bog na početku, a za prirodoslovnu znanost na kraju cjelokupnog mišljenja. Za jednu On znači Temelj, za drugu Vrhunac izgradnje svakog svjetonazorskog razmatranja".³⁰ Albert Einstein misli ovako: "Znanost bez religije jest hroma, religija bez znanosti jest slijepa."³¹ I još jedna njegova misao: "Moja religija sastoji se u poniznom obožavanju jednoga beskonačnog duhovnog Bića više prirode, koje

²⁸ Konstitucija 2. Vat. sabora - Dei Verbum, čl. 878-879.

²⁹ F. Severi, *Dalla scienza alla fede*, Assisi 1962, str. 135.

³⁰ Hubert Muschalek, nav. dj., str. 24.

³¹ Nav. mj.

samoga sebe objavljuje u malim sitnicama što ih mi možemo zamijetiti s našim slabim i nedovoljnim osjetilima."³²

Završna riječ

Čini mi se prikladnim završiti raspravu o prirodoslovlju i teologiji dijalogom između filozofa Jeana Guittona, člana Francuske akademije, i dvaju mladih fizičara, stručnjaka za astrofiziku i teorijsku fiziku, a zovu se Grichka i Igor Bogdanov (rođeni 1951). U knjizi *Bog i znanost* (Gott und Wissenschaft) raspravljaju o pitanjima odnosa duha i materije, Transcendencije i mogućnosti njezina objašnjavanja sredstvima fizike, o pitanju "odakle Svemir"?, itd., da konačno sva trojica dadu svoj potpis zaključnom poglavlju s naslovom *Epilog: zašto postoji nešto a ne ništa* (Epilog: Warum gibt es etwas und nicht nichts?). Malo prije tog poglavlja utvrđuje Igor Bogdanov ovo: "Čini mi se interesantnim usporediti naše stajalište sa stajalištem velikog američkog fizičara Heinza Pagelsa: 'Što je Svemir? Nije li neki veliki trodimenzionalni film, u kojem smo svi mi suigrači bez slobodne odluke? Je li to nekakva kozmička šala, nekakav golemi računar, neko umjetničko djelo određenog višeg bića ili samo eksperiment? Svemir nam je teško shvatiti....' Ipak, nastavlja Heinz Pagels, izražavajući time stajalište većine fizičara, ovako: 'Ja mislim, da je Svemir neka, u stanovitom kozmičkom kodu, napisana obavijest, i učenjak ima zadatak po određenom ključu razriješiti taj kod'..."³³ Filozof Jean Guitton nastavlja s razgovorom: "Da bi se prihvatilo postojanje takva kozmičkog koda i da bi ga se moglo shvatiti, mora se svom mišljenju dati stanovit meta-realistični okvir".³⁴ Taj okvir čine ove tri značajke, kako nastavlja Guitton: "Duh i materija tvore jednu i istu stvarnost; Stvoritelj tog Svemira od materije i duha, sam je transcendentan; stvarnost 'u sebi' tog Svemira nije nam spoznatljiva".³⁵ U tom smjeru ide se do spomenutog "epiloga" u kojem Guitton i obadva fizičara dolaze do ovakvih zaključaka: "Po svemu što je bilo rečeno, Svemir možemo shvatiti kao neku obavijest, napisanu u tajnom kodu, kao neku vrstu kozmičkih hijeroglifa, koje mi tek počinjemo odgonetati. Ali, što sadrži ta obavijest? Svaki atom, svaki djelić, svako zrnce pijeska postoji u

³² Lincoln Barnett, *Einstein und das Universum*, Fischer Bücherei, str. 133-134.

³³ Jean Guitton, Grichka und Igor Bogdanov, *Gott und die Wissenschaft*, Artemis Verlags GmbH, München 1993, str. 161. Prijevod s francuskog: *Dieu et la science. Vers le métarealisme*, Éditions Grasset&Fasquelle, Paris 1991. Prijevod iz revidiranog drugog izdanja u siječnju 1992.

³⁴ Nav. mj.

³⁵ Nav. mj.

mjeri kao da je on dio određenog sveopćeg značenja. I tako se raščlanjuje kozmički kod: najprije materija, zatim energija i konačno informacija. Ima li još nešto osim toga? Ako prihvatimo ideju, da je Svemir tajna obavijest - tko je tu obavijest napisao? Ako je nama ta zagonetka ovoga kozmičkog koda nametnuta od njezina Začetnika ne čine li onda naša nastojanja oko dešifriranja neku vrstu uzorka, nešto poput sve jasnijeg zrcala, u kojemu Začetnik obavijesti obnavlja spoznaju, koju On ima o samome sebi?".³⁶ Iza zakonitosti što vlada Svemirom, a prirodoslovac je otkriva, čovječji *um* otkriva Zakonodavca, kojemu vjernik, u tom slučaju i vjerski i umno, daje ime Bog, koji je kako Biblija sažeto kaže stvorio čovjeka "na svoju sliku i priliku".

THEOLOGIE UND NATURWISSENSCHAFT

Zusammenfassung

Im vorliegenden Aufsatz geht es um manche zeitgenössischen Mißverständnisse zwischen der Theologie und Naturwissenschaften. Es gebe keine mögliche kontinuierliche Verbindung zwischen der Theologie und der Naturwissenschaft, behaupten einige zeitgenössische Atomphysiker. Dagegen wird im Artikel die epistemologische "analogia entis et cognitionis" (Ähnlichkeit des Daseins und der Erkenntnis) in Schutz genommen, und zwar aufgrund des logisch eingewendeten *P a r e s* "Relationsbegriffe", von denen jeder einzelne den anderen einschließt (Ursache - Effekt, Vater - Kind, *Gesetzgeber* - *Gesetz*, usw.). Demzufolge schließt jedes Phänomen (Ding für uns) aufgrund der phänomenologischen "Intentionalität" auch ein ganz bestimmtes Noumen (Ding an sich) ein. In diesen Kontext werden auch einige gedankenvolle zeitgenössische Motivierungen für die Existenz Gottes erklärt (anthropogener Weg zu Gott, kosmogener Weg, naturgesetzlicher Weg, fidegener Weg, vertrauensgener Weg zu Gott).

Von diesem Ansatz aus setzt sich der Autor mit mehreren Thesen mancher Naturwissenschaftler kritisch auseinander und weist auf deren Unannehmbarkeit hin.

³⁶ Nav. dj., str. 169.